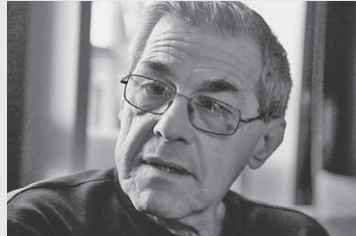

ODLAZAK ZALJUBLJENIKA I ZAGOVORNIKA HRVATSKE MODERNE ARHITEKTURE

U POVODU SMRTI DR.SC. TOMISLAVA PREMERLA (1939.-2018.),
DUGOGODIŠNJEGA UVAŽENOG ČLANA UREDNIŠTVA ČASOPISA PROSTOR

U travnju 2018., u 79. godini života, napustio nas je dr.sc. Tomislav Premerl, istaknuti povjesničar i teoretičar arhitekture, arhitekt i konzervator, znanstvenik i projektant, pisac i pjesnik hrvatske arhitekture, dugogodišnji uvaženi član uredništva našega znanstvenog časopisa Prostor. Hrvatska arhitektura time je izgubila jednoga od svojih najpredanijih istraživača i analitičara, najvrsnijih poznavatelja i interpreta. Zastitni znak njegova opseznoga znanstvenog i stručnog opusa zasigurno je bila, i trajno će ostati, knjiga *Hrvatska moderna arhitektura između dva rata – nova tradicija*, jedna od najutjecajnijih, pionirskih knjiga hrvatske moderne arhitektonske historiografije. Tim su djelom bili postavljeni temelji za detaljno poznavanje i istraživanje arhitektonske produkcije međuratnog razdoblja i tumačenje moderne arhitekture kao presudne odrednice suvremene hrvatske arhitektonske kulture. Tu je, naime, bio učinjen prvi napor sinteznog i sistematičnog pregleda toga prijelomnog razdoblja te uspostavljen preliminarni teorijski okvir za njegovo integralno tumačenje. Stoga se upravo na toj knjizi napajaju, sada gotovo već trideset godina, generacije studenata, arhitekata i povjesničara umjetnosti, učeci o slojevima, specifičnostima i potencijalima ovdasnjega modernističkog naslijeđa.

No lepeza interesa dr. Premerla bila je dojmljivo bogata i široka, a u svojim je raznolikim licima portretirala mnogobrojne fasete ove kompleksne prostorne discipline, u kojih je preklapanju i oplodivanju omogućeno njezino integralno spoznavanje i razumijevanje.

Rođen u Zagrebu 5. studenoga 1939., formiran širinom znanja Klasične gimnazije i kasnijim profesionalnim fokusom Srednje građevinske škole, Tomislav Premerl završava studij arhitekture na zagrebačkom Arhitektonskom fakultetu 1969. godine. Odmah potom zapošljava se u Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu (1969.-1972.) i djeluje kao arhitekt konzervator, nastavljajući time svoje bavljenje temama graditeljske baštine započeto još u studentsko doba. Kroz to ulazi u tajne konzervatorske struke, njegujući ljubav za povijesne slojeve te ovladavajući suvremenim tehnikama i postupcima njihova čuvanja i obnove. Projektira i izvodi cijeli niz rekonstrukcija i adaptacija pročelja povijesnih zgrada, te izrađuje mnogo konzervatorskih studija. Kao konzervator poslije će plodno djelovati na mnogim povijesnim građevinama, mahom sakralnih namjena, raznih povijesnih razdoblja i stilova, od romaničke crkve sv. Kvirina u Krku i sv. Petra u Supetarskoj Dragi na Rabu, samostanske crkve i samostana u Portu i svetišta crkve u Poljicama na Krku, do franjevačke crkve u Makarskoj i brojnih drugih.

Spoznate vrijednosti i ljepote povijesne arhitekture, baš kao i univerzalne zakonitosti i principe struke, imao je pritom potrebu i nesebično dijeliti, pa se zarana posvećuje i pedagoškom radu. Od 1973. do 1980. predaje u Građevinskom školskom centru u Zagrebu temeljna stručna znanja i pristupe arhitekturi, da bi se poslije posvetio podučavanju njezinih složenijih i eteričnijih razina, predavajući, od 1995., kolegije iz domene sakralne arhitekture na Teološkom studiju i Filozofskom fakultetu Družbe Isusove u Zagrebu. Tim se transcendentnim temama posvećuje i u projektantskoj praksi, u zadatcima oblikovanja prostora duhovnosti i sakralnoj arhitekturi, težeci pritom nalaženju istinskih prostornih odljeva sagledanih metafizičkih tema. Projektira čitav niz crkava i sakralnih objekata u koje sustavno pretace svoje iskustvo, oblikujući ih integralnim pristupom do najsitnijih elemenata i detalja. Rječiti primjeri njegova prostornog promišljanja tako su, među ostalim, i nova crkva i pastoralni centar sv. Pavla Apostola u Retkovcu u Zagrebu (1990.-1998.), crkva i pastoralni centar sv. Benedikta u Mičevcu pokraj Zagreba (2005.-2012.), crkva Majke Božje Lurdske u Čulincu u Zagrebu (2002.-2005.) i druge.

Evidentnu tendenciju likovnoj ekspresiji Premerl pretace i u polje čistoga slikarskog izraza. Arhitekturu, naime, pasionirano crta, analizirajući je kroza skicu, potez, studiju, kroki. Zbirka Premerlovih crteža – crteža arhitekture, ali i prirodnih krajolika i povijesnih urbanih ambijenata izvedenih u različitim tehnikama od ugljena, olovke, flomastera do pastela – svjedoči o darovitu crtaču, strastvenom i suptilnom, preciznom i perceptivnom, koji nepogresivo uočava bitni detalj te ga vjesto predočava i interpretira. A motivi tih crteža otkrivaju ljubav za prirodnu i graditeljsku baštinu iz koje sustavno derivira vlastitu arhitektonsku optiku i filozofiju. Dojmljivu prezentaciju tog aspekta njegova stvaralaštva donijela je nedavna izložba *Bilježenje arhitekture* u Galeriji Modulor 2017. godine, razotkrivši nsvakidašnji senzibilitet i likovni nerv. Uz nju ostvario je još tri izložbe vlastitih crteža (2008., 2009. i 2012. s H. Devideom), kao i nekoliko kritičkih izložbi arhitekture.

Sve te raznorodne pristupe kompleksnoj arhitektonskoj disciplini protkali su i uvjerenom zaokružili njegovi brojni pisani radovi. Kroz medij riječi i teksta djelovao je Premerl tijekom cijeloga svoga profesionalnog života. Dapače, pisati počinje neobično rano, još kao student, 1962., kada objavljuje prve tekstove u „Poletu” i „Studentskom listu”. Otada će pisana riječ postojano pratiti i bitno obilježiti njegovo djelovanje, otkrivajući čitavu lepezu fokusa i interesa, od sfere likovnosti i umjetnosti, aktualnih društvenih pitanja i sirihih kulturnih tema, pa do *par excellence* pitanja same arhitekture. Njih prati i šarolik dijapazon profila i karaktera članaka – od popularizacijskih i polemičkih, edukativnih i motivacijskih, pa sve do strogo kritičkih i istraživačkih – namijenjenih podjednako i široj kulturnoj javnosti, kao i struci.

Zov teksta vodio ga je od uloge autora i pisca sve do odgovornih pozicija urednika. Bio je dugogodišnji član uredništva stožernih stručnih časopisa: „Arhitektura” (1970.-1977.) i „Čovjek i prostor” (1977.-1980.), kojemu postaje i glavni odgovorni urednik (1981., 1982., 1987.-1990.). Aktivan je i kao voditelj nakladničke djelatnosti Udruženja hrvatskih arhitekata, kojeg je i dopredsjednik 1995.-1999. Godine 1995. postaje i istaknutim članom uredništva znanstvenoga časopisa „Prostor” Arhitektonskoga fakulteta, u kojem od tada kontinuirano i aktivno djeluje i koji zadužuje brojnim konstruktivnim priložima, diskusijama i instruktivnim recenzijama.

Iz brojnih pristupa kristalizirao se, međutim, kao Premerlu središnje važan upravo onaj znanstvenoistraživački. Stoga 1985. izrađuje i brani doktorsku disertaciju na Arhitektonskom fakultetu u Zagrebu, na temu *Hrvatska moderna arhitektura između dva rata – nova tradicija*, rad koji će postati osnovom njegove kasnije antologijske knjige. Knjiga istoimenog naslova prvi je put objavljena 1989. u izdanju Nakladnog zavoda Matice hrvatske, ponovno izdana godinu dana poslije, a nedavno je, 2015., doživjela i svoje treće, značajno revidirano i nadopunjeno izdanje u nakladi EPH Medije. Nju su slijedile i brojne druge knjige, primjerice, *Zagreb – grad moderne arhitekture – stoljeće zagrebačke arhitekture* [Durieux, 2003.], *Nastajanje u suncu – esej o makedonskoj arhitekturi* [HMD, 2003.] i ostale.

Svoje bogato znanje, ljubav prema riječi i sklonost istraživanju slio je Premerl i u svoje dugogodišnje značajno djelovanje u Leksikografskom zavodu kao urednik za arhitekturu i likovnu struku (1980.-2004.). Posebno je zadužio i Maticu hrvatsku; gotovo od samih početaka Maticina časopisa „Vijenac” objavljivao je u njemu zapažene arhitektonske kritike, a duže je vrijeme djelovao i kao urednik tema iz područja arhitekture. Matica hrvatska izdala je još jedan od njegovih bitnih naslova – *Prepoznavanje arhitekture* 2005. godine, a u ovome nas je trenutku napustio i u ulozi aktualnog pročelnika Odjela za arhitekturu Matice hrvatske.

Rad dr. Premerla potvrđen je značajnim nagradama i priznanjima: dobitnik je nagrade „J.J. Strossmayer” za publicistički rad [HAZU, 1994.] i nagrade „Neven Šegvić” [UHA, 2010.] za cjelokupan teorijsko-publicistički rad na području arhitekture i urbanizma.

Kao svojevrsan podsjetnik na impresivan spektar tema kojima se bavio i kapitalnih pitanja koje je oslovljavao, prošle je godine izdana i knjiga *Povijesnost arhitekture* [UPI-2M, 2017.] kao zbirka pedeset tekstova objavljenih u raznim glasilima tijekom pedeset plodnih stručnih godina. Glavna misao knjige i njezin svojevrsan konceptualni supstrat jest onaj o, kako autor to kaže, „povijesnosti arhitekture”, shvaćene kao „zbir individualnog i kolektivnog povijesnog pamćenja i iskustava interpretiranih angažiranom svijescu u sadašnjem vremenu”. Za njega to povijesno pamćenje svoju najjasniju manifestaciju doživljava u potentnom modernističkom očitovanju – kao „trajnom i još nezavršenom procesu naše zive povijesti” i time po njemu postaje trajna odrednica hrvatskoga arhitektonskog puta i razvoja.

S tim konceptualnim okvirom kao svojom dragocjenom ostavštinom, dr. Premerl nas ostavlja bogato opremljene za naše buduće arhitektonsko i teorijsko djelovanje, na bilo kojoj od ovih razina kojima se on sam tako virtuosno kretao. Na tako vrijednom daru i nepokolebljivom uvjerenju, oplemenjenom poslovičnim entuzijazmom i vjerom u snagu i smisao arhitekture preostaje nam tek duboko se pokloniti i iskreno mu zahvaliti, te pokušati njegovu plodnu misao održati živom u vlastitim nadogradnjama i promišljanjima.